

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Теорія і практика навчання у вищій школі давно довели необхідність повністю відмовитися від уявлень про навчально-виховний процес як процес повідомлення і передачі інформації. В той же час, роль викладача мистецького факультету вищого педагогічного навчального закладу часто-густо обмежується лише повідомленням інформації, постановкою завдань і стимулюванням студентів до їх виконання. Не завжди викладач має можливості та бажання до міжсуб'єктного художньо-естетичного спілкування. Виховний вплив не планується, носить безсистемний, спонтанний характер, спілкування здійснюється непродумано, переважно на інтуїтивному рівні [1, с. 160].

Отже, на нашу думку, роль викладача не в тому, щоб ясніше, зрозуміліше, емоційніше, ніж у підручнику повідомити студенту інформацію щодо норм поведінки та змісту майбутньої професійної діяльності, а в тому, щоб допомогти студенту стати активним суб'єктом власного професійного становлення, допомогти йому самому формувати професійну свідомість взагалі та комунікативну компетентність зокрема. Для цього потрібна науково і методично обґрунтована методика, що повинна включати опис та регламентацію дій викладача і студента, методи для досягнення навчально-виховних цілей.

Особливо важливим для організаційної структури навчально-виховного процесу мистецьких закладів вищої освіти є індивідуальні форми організації навчання. Вони, як вважає В. Ражников [2], створюють оптимальні умови для виявлення і розвитку музичних здібностей, індивідуальних рис та особистісних даних студента, його власного "мистецького потенціалу" і "мистецьких можливостей".

Спеціальні дисципліни в системі підготовки вчителів музики мають специфіку, яка полягає у індивідуальній формі навчання. Як свідчить практика, зміст цих занять не вичерпується лише діяльністю, спрямованою на засвоєння спеціальних знань, умінь і навичок (виконавські, інтерпретаторські, імпровізаційні, технічні).

На індивідуальних заняттях, наприклад, з постановки голосу, при вивченні будь-яких творів є велика можливість створювати сприятливі умови для формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики, зокрема розвивати його комунікативні якості, музичні, педагогічні та комунікативні здібності. В той же час, на індивідуальних заняттях між викладачем та студентом виникають суб'єкт-суб'єктні відносини, метою яких є засвоєння знань з предмету викладання та відпрацювання комунікативних умінь та навичок.

Індивідуальне спілкування викладача зі студентами дає широкі можливості для знаходження індивідуального підходу до кожного студента, що дозволяє більш ефективно формувати комунікативну компетентність майбутнього вчителя музики. Крім того, спостереження за індивідуальним стилем педагогічного спілкування своїх викладачів зі студентами – є одним з психолого-педагогічних методів одержання інформації про суб'єктивні комунікативні якості вчителя. Адже саме під час індивідуального спілкування акцентується увага на необхідних психолого-педагогічних аспектах формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики.

Ми пропонуємо методи, які можна застосовувати під час індивідуальних занять з постановки голосу, таким чином безпосередньо допомагати майбутнім учителям музики оволодіти комунікативними знаннями, уміннями, навичками та можливостями музичної мови. А саме: методи тренування поживлень в емоційних станах, моделювання емоцій, асоціацій та емоційно-смыслового аналізу музичного твору.

Метод тренування поживлення в емоційних станах передбачає переживання студентом під час виконання творів та вправ тих або інших настроїв. Зокрема, треба спрямовувати студентів на виконання кожної вправи з певним емоційним відтінком, ґрунтуючись на порадах М. Донець-Тессейр стосовно доцільності на певному етапі розвитку вокальних навичок виконання вправ з певним емоційним відтінком, а саме: весело, ніжно, гнівно, несмішливо тощо [3, с. 317]. Адже таке тренування викликає у майбутніх учителів музики необхідний емоційний стан та зміни у вокально-технічному втіленні, зокрема, у тембрі, динаміці, звуковеденні, що йому відповідають.

В той же час, при виконанні творів ступінь емоційного переживання не повинен переходити певних меж. Тобто, він не повинен заважати правильному звукоутворенню та звуковеденню, порушувати загальний творчий стан, що вимагає гарного контролю власних дій та правдивості переживань. Адже, мистецтво полягає в тому, щоб художніми засобами та у художній формі творчо втілювати почуття, емоції, а не натуралістично їх переживати.

Метод моделювання емоцій ґрунтується на твердженні В. Петрушина [4], що соціально зріла особистість повинна характеризуватися здатністю до встановлення великої кількості дружніх зв'язків та почуттям оптимізму, як це спостерігається у сангвініка; вмінням глибоко та змістовно розглядати проблему та вірністю життєвим принципам, як це проявляється у флегматиків; чуйністю та делікатністю у

міжособистісному спілкуванні, як це проявляється у меланхоліків; вмінням концентрувати велику кількість нервово-психічної енергії для досягнення поставленої мети, активно стверджувати власні життєві цінності, як це проявляється у холериків. Саме тому, треба спрямовувати студентів на ознайомлення з різними емоційними станами, адже це сприяє переживанню ними тих емоцій, які не входять у структуру їх темпераменту, тим самим дозволяє розширити та поглибити їх контакт з оточуючим світом та з іншими людьми. Необхідно зазначити, що здатність музиканта виражати в музичному творі велике різноманіття емоційних переживань залежить саме від його внутрішньої здатності генерувати у власному психічному апараті ці переживання. Також метод моделювання емоцій дозволяє простежити характер відношення майбутніх вчителів музики до будь-якої цінності, що відображається за допомогою музики.

Так, музика радісного характеру передає настрій людини, що досягнула у власному житті те, що в її уявленні є важливим та цінним. Тривожна, войовнича за характером музика передає почуття людини, що бореться за досягнення тієї або іншої цінності. Спокійна, мрійлива музика передає ніби філософські роздуми людини про життя в її різноманітних проявах. З метою застосування методу моделювання емоцій пропонуємо скласти репертуарні списки вокальних творів, що дозволяють пережити майбутнім учителям музики якомога більше різноманітних емоційних станів, або використати список музичних творів, який подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Назва емоційного стану	Автори музичного твору	Назва музичного твору
Радісно	укр. нар. пісня	"Гандзя"
	Б. Фомін, сл. Л. Давидович	"Песня о счастье"
Монументально	П. Чайковський, сл. О. Толстой	"Благословляю вас леса..."
	Вілла Лобос	Бразильська бахіана №5
Ніжно	укр. нар. пісня	"Прилетіла перепілонька"
	К. Сен-Санс	Ave Maria
Спокійно	укр. нар. пісня	"Подольночка"
	Ц. Кюї, сл. О. Пушкін	"Царскосельская статуя"
Заспокійливо	М. Мусоргський, сл. О. Плещеев	"Вечерняя песенка"
	Я. Степовий, сл. Л. Українка	"Місяць ясенесенький"
Аскетично	І. С. Бах	"Ave Maria"
	Ф. Надененко, сл. Т. Масенко	"В саду осінньому"
Безтурботно	укр. нар. пісня	"Ой заграйте музики"
	С. Прокоф'єв, сл. А. Барто	"Болтунья"
Таємничо	М. Іполітов-Іванов	Балада Марти з опери "Оле из Нордланда"
	Д. Січинський, сл. І. Франко	"Як почуєш вночі"
Елегічно	М. Глінка, сл. Є. Баратинський	"Не искушай меня без нужды"
	Б. Лятошинський, сл. К. Релєєв переклад І. Пучка	"Елегія"
Грізно	укр. нар. пісня	"Максим, козак залізняк"
	М. Римський-Корсаков	"Песня воряжского гостя" з опери "Садко"
Пристрасно	О. Верстовський, сл. О. Пушкін	"Старый муж"
	М. Лисенко, сл. І. Франко	"Безмежне поле"
Жартівливо	укр. нар. пісня	"Ой я знаю, що гріх маю"
	О. Гурільов, сл. Н. Греков	"Сарафанчик"

Наступний метод емоційно-сислового аналізу музичних творів детермінований складністю музичної мови, яка завжди опосередкована характером інтерпретації. Історія виконавства знає чимало прикладів геніального прочитання важкодоступних творів, які завдячуючи таланту інтерпретатора ставали одразу улюбленими та "легкими" для сприйняття. Індивідуальність виконавця виявляється в особливостях прочитання ним художнього задуму, специфіці художнього мислення, артикуляційних, динамічних, темпоритмічних особливостях інтерпретації, манері виконання, а також у своєрідності зовнішньо виражених емоційно-експресивних реакціях виконавця, його здібностях та емоційному співпереживанню [5, с. 124].

Метод емоційно-сислового аналізу музичного твору дозволяє майбутнім учителям музики зрозуміти музичну форму як цілісну організацію засобів виразності з метою передачі змісту музики як комунікативного повідомлення. При емоційно-сислового аналізі музичного твору, основаному на розгляді мелодичних, гармонічних, композиційних особливостей матеріалу, що вивчається, слід керуватися, на нашу думку, художньою ідеєю, в якій полягає основний зміст музики. Адже, саме ця ідея є основою у виборі композитором форми та засобів виразності, що втілюють зміст. При застосуванні даного методу, аналіз твору кожним студентом здійснюється за таким планом:

- визначення "загальної картини" емоційно-образного змісту твору, вияв основних елементів форми-структури, тематичних побудов, їх значення як частин цілісного художнього образу;
- проведення порівняльного аналізу цих складових змісту і форми твору; визначення логіки розвитку художнього змісту (підйом, спад емоційної напруженості, кульмінації, їх закінчення, зміни емоційних

станів);

– розкриття художньо-функціонального значення кожного з засобів виразності, що використовується у творі) [6, с. 20]. За допомогою даного методу студенти опрацюють, наприклад, такі твори як “Пісня варяжського гостя” з опери “Садко” М. Римського-Корсакова, “Мне грустно” О. Даргомижського на слова М. Лермонтова, “Весенние воды” С. Рахманінова на слова Ф. Тютчева тощо.

У розкритті образно-емоційного змісту твору що виконується важливе місце належить вмінню складати словесно-емоційну програму. Це необхідно майбутньому вчителю музики для більш чіткого усвідомлення власної виконавської концепції та яскравого “словесного коментування” прослуханої музики, що сприяє ефективності комунікативних впливів у музично-естетичному навчанні школярів. З метою пошуку відповідних мовних визначень, що найбільш повно визначають емоційну характерність музичного образу, розширюють можливості методу емоційно-сміслового аналізу щодо оволодіння комунікативними вміннями в процесі формування комунікативної компетентності можна використовувати метод асоціацій.

В основі емоційного переживання музичного твору лежать образні уявлення слухача або виконавця музики. В даних уявленнях ніби “закладена” емоційна програма, ідейно-образний зміст твору. Актуалізувати ці уявлення можливо за допомогою активізації асоціативної уяви за участю аналітико-синтетичної діяльності свідомості. Саме тому, при формуванні комунікативної компетентності майбутнього вчителя музики в процесі вокальної підготовки слід застосовувати метод асоціацій. Адже, саме асоціативна функція уяви сприяє створенню музикантом-виконавцем образу, розкриттю емоційного змісту твору, які найбільш повно відповідають авторській ідеї та задуму. Так, багато видатних педагогів-музикантів у власній практичній діяльності зверталися до асоціацій, порівнянь та співставлень, зокрема А. Рубінштейн, Г. Нейгауз, П. Столярський, С. Фейнберг та ін. Для даних педагогів характерне розуміння художньої образності музики як відображення реального світу, прагнення зв'язати музичні образи з явищами оточуючої нас дійсності, розширити “музичні” рамки за рахунок виходу в “немузичні сфери” [6, с. 16].

Головне призначення методу асоціацій полягає в тому, щоб збудити фантазію майбутнього вчителя музики, створити певний емоційний настрій, тобто викликати відповідний відгук, що допомагає усвідомити музичні явища. В даному випадку студентам пропонувалися твори різних композиторів, але з однаковою назвою (приблизний список творів надано у табл. 2).

Таблиця 2

Назва музичного твору	Автори музичного твору
“Ave Maria”	І.С. Бах - Ш. Гуно
	Д. Качіні
	Л. Керубіні
	К. Сен-Санс
	Ф. Шуберт
“В крови горит огонь желанья”	сл. О. Пушкіна, муз. М.Глінки
	сл. О. Пушкіна, муз. О. Даргомижського
	сл. О. Пушкіна, муз. В. Шебаліна
“В минуту жизни трудную”	сл. М. Лермонтова, муз. П. Булахова
	сл. М. Лермонтова, муз. О. Даргомижського
“В порыве нежности сердечной”	сл. Дж. Байрона, муз. Р. Глієра
	сл. Дж. Байрона, муз. М. Римського-Корсакова
“Выхожу один я на дорогу”	рос. нар. пісня в обр. Л. Шохіна
	рос. нар. пісня в обр. О. Новикова
	рос. нар. пісня в обр. Н. Теплова
“Где наша роза”	сл. О. Пушкіна, муз. М.Глінки
	сл. О. Пушкіна, муз. О. Даргомижського
“Горит мое сердце”	сл. Л. Українки, муз. О. Білаша
	сл. Л. Українки, муз. П. Гайдамака
	сл. Л. Українки, муз. Я. Лопатинського
“Горные вершины”	сл. М. Лермонтова муз. Ю. Олександрова
	сл. М. Лермонтова муз. О. Варламова
	сл. М. Лермонтова муз. О. Рубінштейна

Підсумовуючи можна зробити висновок, що застосування методів тренування поживлень в емоційних станах, моделювання емоцій, асоціацій та емоційно-сміслового аналізу музичного твору в процесі підготовки вчителя музики є своєчасним і необхідним. Це надасть можливість використовувати різноманітні форми викладення матеріалу, дозволить підняти ефективність процесу фахової підготовки майбутніх вчителів музики в цілому та сприятиме формуванню їх комунікативної компетентності зокрема.

Використана література:

1. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія : монографія / за загальною редакцією І. А. Зязюна. – К. : Наукова думка, 2003. – 262 с.
2. Ражников В. Г. Динамика художественного сознания в музыкальном обучении : дис. в форме научного доклада ... д-ра пед. наук / В. Г. Ражников. – М., 1993. – 69 с.
3. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной педагогики / Л. Б. Дмитриев. – М. : Музыка, 1968. – 675 с.
4. Петрушин В. И. Музыкальная психология : учеб. пособие для студентов и преподавателей / В. И. Петрушин. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
5. Бочкарев Л. Л. Психология музыкальной деятельности / Л. Л. Бочкарев. – М. : РАН, 1997. – 352 с.
6. Муцмахер В.И. Формирование профессионально значимых качеств личности будущего учителя / В. И. Муцмахер. – М. : Прометей, 1988. – 63 с.

Аннотация

В статье предлагаются методы формирования коммуникативной компетентности, которые можно внедрять во время индивидуальных занятий по постановке голоса, таким образом непосредственно помогать будущим учителям музыки овладеть коммуникативными знаниями, умениями, навыками и возможностями музыкального языка.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, учитель музыки, методы тренировки оживления в эмоциональных состояниях, моделирования эмоций, ассоциаций и эмоционально-смыслового анализа музыкального произведения.

Annotation

The methods of shaping of communicative competency, which could be implemented during the individual lessons on the posing the voice are presented in the article. They could directly help to the future teachers of music to handle communicational knowledge, skills and possibilities of musical language.

Keywords: communicative competency, the teacher of music, the methods of training of speeding up the emotional state, the modeling of emotions, associations and emotional-cognitive analysis of musical compositions.